

PLUGUL ÎN COLECȚIILE MUZEULUI ȚĂRII FĂGĂRAȘULUI „VALER LITERAT”

Aurel DRAGNE²

LA CHARRUE DANS LES COLLECTIONS DU MUSÉE DU PAYS DE FĂGĂRAȘ „VALER LITERAT”

RÉSUMÉ

„L'étude porte sur l'évolution et la typologie de l'outil de labour et de la charrue au Pays de Făgăraș, une région distincte du centre de la Roumanie et du sud de la Transylvanie. Outre la présentation des pièces conservées dans le patrimoine du musée du Pays de Făgăraș, l'analyse est complétée par l'étude d'autres sources: archéologiques, ethnographiques et documentaire”.

Mots-clés: labour, évolution, typologie, la charrue, patrimoine.

Cercetarea monografică de tip istorico-etnografic, în vogă în primele decenii ale secolului XX în spațiul european, a determinat o reevaluare a fondului patrimonial reprezentat de uneltele și instrumentarul agricol tradițional. Între acestea, plugul ocupă o poziție dominantă: cu ajutorul uneltei se realizează aratul, operațiune agricolă de bază în prelucrarea solului, premergătoare și absolut necesară însămânțării plantelor ce se dorește a fi cultivate.

Între studiile consacrate plugului medieval și premodern în spațiul românesc se evidențiază cercetarea academicianului Nicolae Edroiu, „Plugul în Țările Române – până în secolul al XVIII-lea”. Autorul tratează subiectul cu rigoare științifică, respectând normele consacrate ale cercetării monografice: e dezbătută originea, datarea, tipologia, fiind evidențiate totodată și valențele etno-folclorice ale uneltei³. Precum însuși autorul mărturisește, analiza științifică nu e lipsită de anumite riscuri. Acestea se datorează, în mare parte, imposibilității de reconstituire a unei baze istorico-documentare solide, pe care să se așeze temeinic o monografie. Perisabilitatea materialului, dar și evoluția uneltei, datorate dezvoltării tehnologice din ultimul veac, fac ca piesele mai vechi de cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea să fie rarissime.

De la arhaicul *râmoc* la plugul modern, unealta de prelucrare a solului are o istorie și evoluție milenară. Cele dintâi indicii ale practicării agriculturii datează din neolitic. *Crăcana*, *scormonitorul* sau *plantatorul* realizate din lemn și os, au fost primele unelte întrebuițate. Cu ajutorul lor se trasa o urmă continuă, suficient de adâncă spre a primi și acoperi semințele⁴.

² Muzeograf, doctor în istorie, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș; e-mail: aureldragne@yahoo.com.

³ N. Edroiu, *Plugul în Țările Române (până în sec. al XVIII-lea)*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2017.

⁴ *Ibidem*, p. 78.

Adoptarea tracțiunii animaliere, în epoca bronzului, a sporit considerabil randamentul uneltei⁵.

Utilizarea unui brăzdar din fier în spațiul carpato-danubiano-pontic e un fapt dovedit arheologic pentru cea de-a doua epocă a fierului. Geto-dacii, buni cunoscători și practicanți ai agriculturii, l-au preluat de la greci, pe filieră tracică. Ulterior, acesta a fost adaptat, dobândind o tipologie aparte, fiind desemnat în literatura de specialitate ca „brăzdar dacic”⁶.

Cea mai avansată unealtă de arat a Antichității a fost însă „aratrul” roman. Stabilitatea în lucru a uneltei e conferită de folosirea oiștii și a roților. Cele două stinghii de lemn, atașate de o parte și de alta a plazului, imediat după brăzdar, au rolul de a înlesni despicarea și răsturnarea brazdei în ambele părți⁷. Brăzdarul roman, caracterizat de o mai mare lățime a părții lucrătoare, a înlocuit treptat, până în secolul al III-lea, brăzdarul de tip dacic. O dovadă incontestabilă a popularității pe care „aratrul” a avut-o în noua provincie stă în însuși faptul că termenul ce desemna unealta de arat a fost preluat și în denumirea lucrării efectuate cu ajutorul ei – „arat”, „arătură”⁸.

O nouă etapă în evoluția uneltei de arat e reprezentată de apariția plugului. Localizarea și datarea primelor piese de acest tip pentru spațiul european a determinat o amplă dezbatere în literatura de specialitate⁹. La sfârșitul primului mileniu, documente emise în Europa occidentală consemnează deja unealta sub noua denumire. E posibil ca la apariția plugului să fi contribuit și tehnicile agricole ale populațiilor germanice și slave din proximitatea granițelor Imperiului roman.

Un fapt e cert: „Plugul s-a desprins de aratru în momentul când i s-a adăugat cormană”¹⁰. Principiul de funcționare a noii unelte este prin excelență asimetric. Vechile stinghii laterale ale aratrului sunt înlocuite de cormană. Cu ajutorul ei plugul devine un instrument de arat îmbunătățit, ce execută de acum operațiuni complexe: brazda, *tăiată* vertical de către cuțitul lung, e *desprinsă* de la bază și *ridicată* sub acțiunea brăzdarului, ca mai apoi, prin intermediul cormanei să fie *răsturnată* și *mărunțită*. Astfel prelucrat, solul e *afânat*. Precizarea acestor funcții caracteristice plugului sunt importante, întrucât îl evidențiază ca unealtă distinctă între celelalte instrumente de arat¹¹.

Tranziția de la aratru la plugul asimetric s-a realizat printr-o unealtă intermediară, *plugul simetric cu cormană schimbătoare*¹². În pofida caracterului arhaic, acest tip de plug a fost utilizat, pe alocuri, până târziu, spre începutul secolului XX.

În Țările române, plugul este consemnat documentar abia în actele de redacție slavonă de la cumpăna veacurilor XVI-XVII. Asistăm astfel la o atestare documen-

⁵ Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească. Istoric. Cultură materială. Obiceiuri*, București, Editura Științifică, 1973, p. 195.

⁶ *Ibidem*.

⁷ N. Edroiu, *op. cit.*, p. 94.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 86.

¹⁰ *Ibidem*, p. 97.

¹¹ *Ibidem*, p. 83.

¹² *Ibidem*, p. 97.

tară relativ târzie raportată la momentul apariției noii unelte. Identificarea arheologică a unor brăzdare datate la cumpăna secolelor X-XI, care prezintă particularitatea unei accentuate uzuri a uneia dintre laturi, pot constitui dovada adoptării cormanului, implicit a plugului în această perioadă.

Sub aspect terminologic, denumirea uneltei a fost preluată în limba română pe filieră slavonă. Nu este însă exclus nici un împrumut direct de la populațiile germanice, dat fiind faptul că și în limba slavonă etimologia cuvântului este de origine germanică.

În acest stadiu se impune o precizare importantă: noua denumire a uneltei nu s-a răsfrânt și asupra lucrării executate prin intermediul ei, fiind păstrat pe mai departe termenul consacrat de *arat*, specific *aratrului*. Cel de *plugărit*, specific *plugului* e mai puțin folosit. În schimb termenul de *plugar*, desemnând persoana care mănuieste unealta, îngemănează sensuri noi, ce pot fi înțelese ca proiecții ale unor activități fundamentale, specifice comunităților rurale arhaice.

Agricultura, împreună cu păstoritul, au constituit ocupațiile de bază în Evul Mediu. O serie de surse fac referire, începând cu secolul al XII-lea, la o intensă cultivare a pământului. Sunt consemnate cu precădere culturi cerealiere. În acest context însemnătatea uneltei de arat crește și se presupune că încă din această perioadă s-a aflat în uz o formă evoluată de plug.

Condiția ca un instrument de arat să poată fi încadrat tipologic în categoria plugurilor este ca elementele constitutive și constructive să asigure implementarea funcțiilor de bază ale unui plug: tăierea, desprinderea și răsturnarea brazdei.

Componentele plugului pot fi divizate în două categorii. Din prima fac parte elementele sale active, adică acele piese care, situate în contact direct cu solul, au rol hotărâtor în lucrarea pământului potrivit cerințelor impuse de actul în sine al plugăritului. Acestea sunt *fierul lung*, *brăzdarul* și *cormana*. În cea de-a doua categorie se regăsesc părțile care alcătuiesc cadrul uneltei: *talpa*, *grindeiul*, *coarnele* și *bârșa*, cu rol de suport pentru elementele active, de rigidizare, reglaj și manevrabilitate a plugului (Fig. 1).

Fierul lung, realizat prin tehnica forjării, este prins în grindei, imediat înaintea brăzdarului, alături de care este gândit să lucreze în tandem. Rolul său este acela de a secționa vertical pământul, înainte ca brazda să fie desprinsă de către brăzdar. Forma sa, ușor arcuită înainte, e menită să diminueze rezistența la înaintare a uneltei. Atașarea sa la unealta de arat a reprezentat un câștig tehnologic evident.

Brăzdarul sau fierul lat e fixat de talpa plugului. Taie pământul în partea inferioară, ca mai apoi să salte brazda ce trece în sfera de lucru a cormanei. A fost constant îmbunătățit de-a lungul evoluției instrumentului de arat. În Evul Mediu a fost ranforsat cu striaii mediane longitudinale, ce i-au mărit rezistența. Are forma unui triunghi: cu laturi egale, ușor arcuit în cazul plugului simetric și dreptunghic, cu o singură gură de tăiere, în cazul celui asimetric. Complexitatea execuției a făcut ca producția brăzdarelor să aparțină meșterilor specializați, cunoscători ai tehnicilor metalurgice. Acte vamale și comerciale fac referire încă de timpuriu la comerțul și circulația unor piese metalice specifice uneltelor de arat.

Fierul lung și brăzdarul sunt singurele piese metalice din componența plugului arhaic. Evoluția lor a putut fi mai bine documentată, grație pieselor identificate

arheologic. Dată fiind însemnătatea lor în alcătuirea și funcționarea instrumentului de arat, cele două piese au devenit reprezentative pentru unealtă, fiind preluate ca însemne heraldice sau de breaslă.

Cormana este o tăblie rectangulară de lemn, prevăzută uneori cu mâner. În partea frontală aderă la cadrul plugului, fiind prinsă de bârsă. Posterior este susținută de coarnele plugului sau de către talpă în cazul plugului asimetric. Rolul funcțional al cormanei este acela de a răsturna brazda. Cu acest prilej resturile vegetale sunt depuse pe fundul brazdei, fiind mai apoi acoperite cu pământ. Are loc totodată un proces de mărunțire și afânare a solului.

Forma cormanei – fixă sau mobilă –, a diferențiat cele două tipologii de plug aflate în uz în spațiul românesc. Cormana mobilă, cu posibilitatea de a fi poziționată de o parte sau alta față de axa uneltei, e specifică plugului simetric. E cunoscut în literatura de specialitate ca „plug simetric cu cormană schimbătoare”. Cu această unealtă aratul se realiza prin trasarea de brazde succesive, prin poziționarea alternantă a cormanei pe partea dreaptă sau stângă a plugului. În cazul plugului cu cormană fixă, brazda putea fi răsturnată doar pe latura din dreapta uneltei. Este un model îmbunătățit, caracterizat de un randament mai bun în exploatare. Terminologia consacrată acestui tip e „plug asimetric cu cormană fixă”¹³.

În lucrarea „Povățuire către economia de câmp pentru folosul școalelor românești, cele din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate”, tipărită la Buda în 1806, Gheorghe Șincai prezintă cele două tipuri de unelte, „plugul schimbătoriu” sau „de coastă” și „plugul șuceat” sau „de șes”¹⁴.

Între cele patru piese componente ale cadrului de plug, talpa este cea mai expusă uzurii. Acest fapt se datorează pe de o parte contactului permanent cu solul, cât și tensiunilor exercitate în timpul lucrului. Constituie suport pentru brăzdar, însă, ca bază a instrumentului de lucru, are și rolul de a poziționa plugul în brazdă, conferindu-i uniformitate în direcție și adâncime. Este prinsă de grindei prin intermediul coarnelor și a bârsei, care preiau în timpul lucrului o parte din tensiunile exercitate.

Grindeiul este piesa principală a cadrului, cu rol în reglarea adâncimii de lucru. Partea frontală a grindeiului se sprijină pe roțile, reducând considerabil greutatea uneltei, mărindu-i manevrabilitatea.

Dirijarea uneltei se realizează prin intermediul coarnelor, ce preiau și distribuie forța aplicată asupra lor de către plugar. În cazul plugului simetric, acestea sunt realizate dintr-un trunchi de lemn bifurcat, de esență tare, care închide cadrul de rezistență al uneltei în partea posterioară, făcând legătura între talpă și grindei.

Arhitectura instrumentelor de arat primitive era caracterizată de folosirea unei structuri de rezistență de tip deschis. Adoptarea cadrului închis, inițial triunghiular, ulterior de formă patrulateră, mai solid încheiat, a făcut ca unealta să capete o mai mare rezistență în exploatare. Se puteau astfel executa arături mai adânci chiar și în soluri compacte, mai dure. Bârșa închide cadrul în partea sa frontală. Are rol de a consolida legătura dintre talpă și grindei, de reazem posterior al brăzdarului și de suport frontal pentru cormană.

¹³ *Ibidem*, p. 166.

¹⁴ *Ibidem*, p. 15.

Tensiunile la care sunt supuse componentele active și pasive ale plugului sunt datorate forțelor exercitate asupra uneltei în timpul lucrului¹⁵. Forțele de tracțiune i se opun forțele de rezistență la înaintare, specifice deopotrivă solului și uneltei. În cazul plugului medieval, forța de înaintare era asigurată de tracțiunea animalieră, la care se adaugă forța de împingere a plugarului. Rezistența la înaintare e rezultatul unui cumul de forțe și factori implicați în proces: forța de rezistență la spintecare, desprindere și răsturnare a solului, greutatea uneltei, forța de apăsare a plugarului, suprafața elementelor active ale uneltei, coeficienții de fricțiune, adâncimea și lățimea brazdei, structura solului, vegetația și eventualele obstacole situate pe direcția de lucru. Cu cât forța de tracțiune este mai mare, viteza de înaintare a plugului crește, iar randamentul este mai bun. Viteza de lucru a uneltei este direct proporțională cu raportul dintre forța de tracțiune și totalitatea celor care i se opun.

Analiza forțelor implicate relevă că centrul acestora e situat în proximitatea centrului de greutate al plugului, ambele circumscrise cadrului uneltei. Echilibrul în exploatare e obținut prin alinierea forței de tracțiune și a celor care i se opun. Acest fapt e posibil prin adoptarea unei arhitecturi specifice în realizarea componentelor plugului, dar și prin posibilitatea de reglare a acestuia potrivit condițiilor impuse de structura solului și calitatea lucrării. Realizarea uneltei implică însușirea și stăpânirea de către constructor a unor noțiuni tehnice relativ evoluat în privința proporțiilor și a rezistenței materialelor. Dimensionarea corectă și îmbinarea componentelor cu respectarea unor înclinații specifice au un rol hotărâtor în atingerea parametrilor optimi de funcționare, cu repercusiuni asupra rezistenței și trăiniciei uneltei. Tehnicile de construcție și îmbinare a lemnului au constituit dintotdeauna un domeniu în care țăranul român s-a remarcat prin măiestrie și ingeniozitate.

Astfel constituit, acest plug, specific unui vast areal, s-a aflat în exploatare în spațiul românesc o perioadă îndelungată, din Evul Mediu până în epoca modernității. În evoluția sa a cunoscut, desigur, și note distinctive, ceea ce-i conferă plugului particularități constructive de la o regiune la alta. Diversele variante constituie mai degrabă adaptări ale uneltei în funcție de anumiți factori specifici unei anumite regiuni: climă, condiții de relief, specificul culturilor, tehnicile agricole adoptate, situația economică și socială, sporul demografic, educație etc.

Țara Făgărașului, ținut cu o istorie aparte, este situată în interiorul arcului carpatic, în partea sud-estică a Transilvaniei și centrală a României. Geografic, se identifică cu depresiunea omonimă, fiind mărginită de forme înalte de relief: Munții Făgăraș, Munții Perșani și Podișul Târnavelor. Vecinătatea masivului Făgăraș, cu înălțimi ce depășesc frecvent 2.000 de metri, a imprimat depresiunii un regim climatic și hidrografic distinct.

Sistemul fluvial e constituit îndeosebi din râuri și pâraie ce curg de pe versantul nordic al Făgărașului, creștând văi adânci. Alături de numeroase cursuri parazitare, fac ca Oltul, care străbate regiunea de la est înspre apus, să-și dubleze debitul la intrarea în defileu, la Turnu Roșu. Instalațiile tehnice tradiționale antrenate hidraulic, consemnate în număr mare încă din secolul al XVII-lea, dovedesc însemnă-

¹⁵ *Ibidem*, p. 68-69.

tatea economică a acestor râuri. Înseși satele s-au constituit în proximitatea lor, trama stradală urmând cursul acestora.

Sub aspect geo-morfologic, depresiunea făgărășeană este de tipul unui piemont în trei trepte. Zona dealurilor submontane marchează limita superioară a rețelei de sate. Cu altitudini între 800 și 600 de metri, e ocupată de pâlcuri de copaci și fânețe. Câmpia piemontană, brăzdată de numeroase văi, prezintă o serie de culmi, denumite de către localnici „poduri”, intens cultivate agricol. Ocupând aproximativ două treimi din suprafața depresionară, are înălțimi între 600 și 400 de metri. Lunca Oltului, situată la altitudinea de 380-400 metri, constituie cea de-a treia treaptă a ansamblului. Excesul de umiditate datorat deselor revărsări ale Oltului a favorizat formarea a numeroase bălți și smârcuri. În pofida acestor inconveniente, cercetările arheologice au dovedit prezența și aici a unor urme de locuire ce preced secolele XIII-XIV¹⁶.

Solurile sunt în general puțin fertile, fapt datorat masivelor depuneri aluvionare și umidității accentuate. Nisipurile și pietrișurile scad substanțial și calitatea solurilor mai productive din luncă.

„Evaluarea condițiilor naturale din Țara Făgărașului”, afirmă profesorul A. Lukács, „degajă imaginea unei regiuni cu o serie de deficiențe în privința solurilor și a resurselor de subsol, care au fost totuși suplinite de prezența câmpului piemontan îmbinat cu terase și lunci, de fânețele și pășunile alpine, de pădurile întinse și de o rețea hidrografică densă și bogată în pește. Aceste elemente s-au armonizat într-un complex natural care a influențat decisiv dezvoltarea așezărilor umane din Țara Făgărașului”¹⁷.

Analiza tipologică a uneltei de arat specifică arealului făgărășean nu se poate întemeia doar pe piesele conservate, care sunt rarissime. În acest sens, se impune valorificarea datelor obținute prin intermediul unor direcții de cercetare consacrate.

Dintre acestea, arheologia e în măsură să aducă date relevante în privința datării și tipologiei. Identificarea depozitului de unelte agricole de la Șelimbăr (județul Sibiu) e valoroasă, dată fiind situarea localității în apropierea Țării Făgărașului. A fost datat în timpul mării invazii mongole din 1241. Prezența a două cuțite de plug, cu rol în spintecarea solului, fac dovada unei mai bune prelucrări a pământului în această perioadă. Originea acestor piese a fost pusă în legătură cu epoca timpurie de colonizare a sașilor în Transilvania¹⁸.

Efortul recuperator al etnografilor și sociologilor din prima jumătate a secolului XX s-a canalizat și asupra uneltelor agricole arhaice, aflate încă în uz în satul tradițional. Terminologia arhaică românească a uneltei fusese abordată încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea de către filologi¹⁹.

Aratul constituie lucrarea de căpătâi a plugarului, cu el începe, dar se și încheie anul agricol. Are o importanță deosebită, o bună recoltă fiind influențată hotărâtor de calitatea și perioada când se execută. Manifestările folclorice și obicei-

¹⁶ Antal Lukács, *Țara Făgărașului în Evul Mediu (secolele XIII-XVI)*, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 35.

¹⁷ *Ibidem*, p. 38.

¹⁸ N. Edroiu, *op. cit.*, p. 122.

¹⁹ Frédéric Damé, *Încercare de terminologie populară română*, ediție îngrijită și prefată de I. Oprișan, București, Editura Vestala, 2006.

rile cu caracter agrar corespund cu momente esențiale ale cultivării plantelor cerealiere: arat, semănat, fertilizarea semănăturilor cu ajutorul ploilor, coacerea și recoltarea lor²⁰. Între semănături, cultura grâului e preeminentă, acesta fiind considerat regina plantelor cerealiere prin importanța economică și însemnătatea simbolismului. Este cultivat încă din neoliticul timpuriu, când sunt atestate două specii: grâul primitiv, „triticum monoccum”, și grâul comun, „triticum vulgare”²¹. În epoca fierului culturile predilecte erau cele de grâu, mei și seacă. În secolele XIV-XV, în Transilvania asistăm la un proces treptat de înlocuire a meiului cu grâul, orzul, seacă și ovăzul. Începând cu secolul al XVII-lea, în teritoriile extracarpătice cultura grâului de toamnă e adoptată pe scară largă în detrimentul celui de primăvară²².

Vechiul an agrar, specific comunităților țărănești tradiționale, cu începere la 1 martie, nu mai poate fi despărțit complet de anul calendaristic. Vechilor ceremonii agrare li se suprapun acum evenimente ceremoniale noi, parte din ele religioase, ceea ce a determinat ca multe dintre ritualurile agricole arhaice să primească o aură creștină, fiind mai greu de identificat.

Începutul anului bisericesc este la 1 septembrie. El se încheie și debutează cu sărbători închinat Maicii Domnului: *Adormirea*, în 15 august, și *Nașterea*, în 8 septembrie. În atmosfera religioasă a satului tradițional, în care comuniunea dintre cei vii și „cei de dincolo” nu a fost nicidecum întreruptă, intercesiunea sfinților are o însemnătate aparte, îndeosebi în perspectiva Judecării celei de pe urmă, săvârșită de însuși Hristos la sfârșitul veacurilor. Între sfinții mijlocitori, Fecioarei Maria, în calitatea de Maică a lui Dumnezeu, i se acordă un cult de supravenerare sau preacinstire.

A doua sărbătoare religioasă însemnată este Înălțarea Sfintei Cruci sau, cum mai e cunoscută în popor, Ziua Crucii. E prăznuită în 14 septembrie, fiind instituită în amintirea aflării Sfintei Cruci a Domnului de către Împărăteasa Elena. Crucea a devenit un simbol al Jertfei și Învierii. Ea este un adevărat reper în viața creștinului. Niciun lucru bun nu poate fi împlinit fără de jertfă, smerenie și efort personal. În localitatea Voivodenii Mari, situată în partea centrală a Țării Oltului, la vecernia acestei sărbători se oficia o slujbă deosebită de binecuvântare a grâului pentru semănat. El era ales cu grijă de către gospodine, spre a fi doar grâu curat, fără neghină, fiind adus la biserică în vase de lut. Practica sfințirii în biserică a boabelor de grâu ce vor fi amestecate cu grâul de semănătură este una eminent creștină. Ea a înlocuit obiceiul străvechi al preluării de boabe din cununa buzduganului: „(...) rolul de boabe de grâu sfințite pare a fi fost ținut exclusiv, înainte, de boabele din buzdugan,”²³.

Actul în sine al semănatului presupunea o pregătire deosebită din partea plugarului. Abstenența, hainele primenite, spălarea mâinilor, însemnarea cu semnul crucii și rostirea unei rugăciuni sunt doar câteva din actele unui ritual menit să asigure o recoltă mănoasă și curată, ferită de buruieni și tăciune. Exista conștiința că „grâul e

²⁰ Ioan Pumnea, *Plugarul – obicei agrar din Țara Oltului*, în „etno.brasov.ro. Percepții, medii culturale, comunicare”, Brașov, nr. 1, 2002, p. 28.

²¹ I. Vlăduțiu, *op. cit.*, p. 207-208.

²² *Ibidem*.

²³ Ion I. Ionică, *Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, Editura Minerva, 1996, p. 86.

chipul lui Hristos, pâinea sfântă, și din el se fac prescuri pentru biserică”²⁴. „Pilda semănătorului”, rânduită a fi citită în cea de-a douăzeci și doua duminică de după Rusalii, e încadrată într-un context specific al satului tradițional: semănatul. Interpretarea alegorică relevă faptul că semănătorul este însuși Hristos, ce sădește sămânța cea bună, cuvântul, în inima omului.

Sărbătorile din perioada cuprinsă între Postul Crăciunului și începutul Postului Mare au implicații spirituale profunde în viața comunităților de plugari, determinând manifestări folclorice deosebite prin amploare și specificitate. În perioada premergătoare Crăciunului, se constituie ceata de feciori și se intensifică pregătirea acestora pentru colindul din Ajun. Colacul din grâu curat, destinat cetii și grâul oferit preotului, în Ajun de Bobotează, constituie daruri rituale, cu un vădit caracter ceremonial. Agheasma mare, „schimbare a firii apelor” prin pogorârea harului sfințitor al Duhului Sfânt, este, potrivit rugăciunii de sfințire adresată Sfintei Treimi, „izvor de nesticăciune, dar de sfințenie, dezlegare de păcate, vindecare de boli, diavolilor pierire, îndepărtarea puterilor potrivnice, plină de putere îngerească”, așa cum reiese din alcătuirea Sfântului Sofronie, Patriarh al Ierusalimului (†638). Prin stropirea cu această apă sfințită a persoanelor, dar și a bunurilor deținute, locuințe, fântâni, animale, unelte etc., se afirmă caracterul cosmic al actului sfințitor.

Creațiile folclorice specifice obiceiurilor cu un pronunțat caracter agrar precum „Plugarul”, relevă însemnătatea și preeminența uneltei de arat în mentalul colectiv al comunităților de plugari.

„Plugarul” evocă mituri străvechi de fertilitate a pământului. Obiceiul glorifică primul om care și-a scos plugul la arat în primăvara aceluia an²⁵. Este încă activ în sate din extremitatea răsăriteană a Țării Oltului, în zona Perșanilor. S-a păstrat însă doar cel de-al doilea act al obiceiului, anume ceremonialul desemnării „Plugarului” pentru anul în curs. Perioada de desfășurare este cea de început a anului agricol. În localitatea Vad, plugarul este ales în cea de-a doua zi de Paști. Forma arhaică a obiceiului cuprindea și „Bricelatul”. Feciorul desemnat Plugar avea puterea de a judeca și „bricela”, adică de a pedepsi pe acei tineri care săvârșiseră vreo necuviință sau faptă rea în Postul Mare. Nu erau trecute cu vederea nici normele de conduită specifice muncii câmpului. Stropirea și înmuiera Plugarului în apă relevă ritualuri străvechi cu consecințe magice: anul să fie mănos și roditor²⁶.

Calitatea scăzută a solurilor fâgărășene a făcut ca recoltele să fie influențate hotărâtor de fertilizare și de factorii climatici. Seceta, dar și umiditatea în exces, puteau diminua considerabil recolta din punct de vedere calitativ și cantitativ. Stihiile și capriciile naturii au provocat nu de puține ori pagube însemnate. Într-o societate agricolă a cărei stabilitate și prosperitate era dependentă în mod direct de sporul recoltei, asigurarea protecției divinității s-a impus de la sine din cele mai vechi timpuri.

²⁴ Ion Ghinoiu (coordonator general), *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Volumul III. Transilvania*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 307.

²⁵ I. Pumnea, *op. cit.*, p. 28.

²⁶ *Ibidem*.

Rituri străvechi pot fi identificate până astăzi în conduita religioasă a comunităților tradiționale de agricultori. Odată cu adoptarea creștinismului, vechile ceremoniale s-au armonizat cu ritualul liturgic al Bisericii. *Rugăciunea de hotar*, săvârșită în anumite perioade bine determinate, constituie un ceremonial liturgic respectat cu strictețe. Perioada de desfășurare este cea în care holdele au înfrățit și au format spicul de rod.

Ceremonialul e numit astăzi și „maslu de hotar”, întrucât rugăciunile de binecuvântare a holdelor sunt precedate de slujba Sfântului Maslu, una dintre cele șapte taine ale Bisericii. La Voivodenii Mari, după săvârșirea Sfintei Liturghii, credincioșii în frunte cu preotul „ies la hotar”, „ies la holde” sau „ies la cruce”, adică pornesc în procesiune spre troița din hotarul în care sunt cultivate plantele cerealiere. În față merge întotdeauna un om mai în vârstă care duce praporul. Doi tineri împletesc două cununi din grâu curat, având grijă să înlăture eventualele spice de secară. Se oficiază Maslul și Aghiasma mică, se sfințesc cununile de spice și se binecuvântează credincioșii prin stropirea cu aghiasmă. Femeile pregătesc în mod special ulcioare cu apă ce este apoi binecuvântată. Întocmai ca și la Bobotează, cu această apă sfințită se binecuvântează casa, animalele și bunurile gospodărești. Cele două cununi sunt depuse în Biserică, în dreptul altarului, atârnat în prapori. Împletirea cununilor și depunerea lor rituală pot constitui reminiscențe ale unui ceremonial agricol străvechi, ca parte a unei ofrande aduse divinității.

Cununa de spice e asociată și „Buzduganului”, ritual agrar specific Țării Oltului. Substratul de sens al formei obiectului ritual – „cunună”/„buzdugan” – e mai vechi și nu poate fi redus la crucea creștină pe care a adoptat-o ulterior. Explicația stă și în faptul că „crucea simplă stă la originea logică și cronologică a tuturor formelor întâlnite în Țara Oltului ca un cadru al cununei. E schema susținătoare a formei circulare ... Crucea s-a desprins apoi de aici, rămânând singură și căutând să dea impresia circulară din considerarea extremităților sale”²⁷.

Semnificațiile străvechi ale buzduganului sunt astăzi aproape imposibil de deslușit. În sens foarte general, buzduganul marchează încheierea secerișului. Semnificația de jertfă divină sau cea simbolică de trup al lui Hristos, atribuită uneori buzduganului, rezidă mai degrabă din forma adoptată de obiectul ritual și din simbolismul religios al bobului de grâu²⁸. Originea și înțelesul acestei practici agrare, este de părere sociologul Ion I. Ionică, e legată de „reprezentarea unei puteri impersonale a rodului (a fertilității) difuză în holdă, apoi concentrată în ultimul mănunchi, păstrată acolo sau dusă în casa gospodarului, nu ca o acțiune propriu magică, ci ca un rit expresiv pentru o anumită mentalitate interesând întreaga comunitate, care este uneori agent, putând să se dezvolte – odată cu trecerea reprezentării spre o categorie a forțelor personificate – într-o practică culturală”²⁹.

Atitudinea țaranului față de instrumentul de arat relevă sacralitatea plugului. Atunci când ară, plugarul trebuie să aibă mâinile curate și hainele primenite. Există interdicția de a scuipa în palme înainte de a pune mâna pe plug. Atunci când un plug

²⁷ I.I. Ionică, *op. cit.*, p. 75-76.

²⁸ *Ibidem*, p. 82-83.

²⁹ *Ibidem*, p. 143.

nu mai poate fi folosit, în niciun caz lemnul său nu se arde, ci e lăsat într-un loc mai ferit al gospodăriei să putrezească. Plugului îi sunt atribuite puteri miraculoase: pentru a fi protejați de ciură, oamenii trasează câteva brazde împrejurul localității. Vechi concepții înfățișează plugul ca pe o unealtă de origine divină. Într-o veche narațiune, Însuși Dumnezeu, coborât din ceruri, despică pământul pentru a scoate fier și făurește un plug. Împreună cu Adam trasează câteva brazde, inițiindu-l pe omul primordial cu îndeletnicirea cultivării pământului³⁰.

Reprezentările iconografice și cele heraldice aduc un plus de informație în privința morfologiei uneltelor agricole. Ca parte a instrumentarului folosit de către demoni în osânda păcătoșilor, plugul poate fi adesea întâlnit în alcătuirea scenei ce înfățișează Judecata de Apoi. Elisei arându-și ogorul e nelipsit din icoana ridicării prorocului Ilie la cer. Această temă iconografică a avut o mare popularitate în repertoriul icoanelor țărănești pe glajă din Transilvania. Faptul nu poate fi întru totul întâmplător: în creștinism, Sfântul Ilie a preluat funcții caracteristice ale unor divinități solare și meteorologice din Panteonul românesc. În conștiința populară, Sfântul Ilie „provoacă incendiile în verile toride, produce tunetele, fulgerele și trăsnetele în timpul furtunilor, leagă și dezleagă ploile, hotărăște unde și când să dea grindina³¹.

Uneori plugul apare în ilustrarea unor scene biblice complementare Vechiului Testament, ca de pildă truda la care este supus Adam după alungarea sa din Rai³². Lucrarea pământului, muncă pe care omul este dator să o împlinească pentru asigurarea existenței sale trupesti, este o sentință divină dată omului după cădere. Asocierea *Adam – plug* este una simbolică, în limba ebraică „adhamah” însemnând „sol”, „pământ”, cum de altfel cuvântul „om (homo)” derivă de la „humus (humus natus, născut din pământ)”³³.

Secvența este înfățișată și pe Tabla de convocare a breslei plugarilor făgărășeni³⁴ (Fig. 2-3). În formă de scut heraldic, este realizată din fier și lemn pictat. Paternitatea picturii poate fi atribuită renumitului iconar făgărășean Ioan Pop.

Pe aversul piesei este reprezentat plugarul, în portul specific, ținând cu mâna stângă coarnele uneltei, iar în cea dreaptă biciul cu care-și mână perechea de boi înjugați la plug. Instrumentul de lucru e prevăzut cu roțile și corman. În partea superioară este reprezentat fierul lung și un brăzdar simetric, plasat pe direcția de înaintare a plugului. În dreptul țaranului este înscrisă cu caractere chirilice legenda reprezentării, „Adamu”. Acuratețea detaliilor, cât și reproducerea schematică a brăzdarului

³⁰ Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Antonescu-Romulus-Dictionar-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti.pdf>, p. 537.

³¹ I. Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, București, Editura Academiei, 2005, p. 157.

³² N. Edroiu, *op. cit.*, p. 204.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Breslele transilvănene (secolele XIV-XIX). Catalog selectiv de expoziție*, Cluj-Napoca, 1997, nr. cat. 14; *Breslele transilvănene. Istorie și simbol. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, Editura Altip, 2017, nr. cat. 46. Deținător Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, nr. inv.: 3.123/II 27.

simetric, ne permit să încadrăm unele în categoria plugurilor simetrice cu cormană schimbătoare.

Cele două personaje de pe reversul piesei sunt înfățișate purtând fiecare pe umăr câte o uneltă specifică: coasa și toporul de lăzuit. În partea superioară sunt înscrise nume de pluguri. Piesa este datată 1850.

Asocierea celor trei unelte *topor-coasă-plug* pe însemnul distinctiv al unei comunități organizate a agricultorilor, de tipul tovărășiilor de plug, nu este întâmplătoare. Cele trei instrumente, reprezentative pentru activități agricole complementare – *lăzuit, coasă și plugărit* – au valoare de simbol, ele neputând fi nicidecum disociate, în înțelesul vechilor tehnici agricole.

Vastele întinderi de pădure din trecut au constituit o stavilă serioasă în progresul economiei, bazată pe producția vegetală și animalieră: „Așezarea satelor noastre, distribuirea lor pe teren, organizarea internă a trupului de moșie sătesc, ba chiar nota dominantă a vechii noastre economii sătești sunt de considerat în legătură cu întinderea și caracterul pădurilor și a poienilor noastre”³⁵. Defrișarea pădurii în scopul obținerii unor parcele de teren ce urmează a fi cultivate constituie o tehnică agricolă arhaică cu o răspândire generală la toate popoarele³⁶. „Treapta deștelenirii și defrișării permanente”³⁷ constituie o primă etapă pe care o cunoaște, din punct de vedere tehnic, evoluția agriculturii. Potrivit acestei tehnici, parcela obținută prin tăierea pădurii era cultivată ani la rând până la epuizare. Pământul, secătuit de vlaga lui, era abandonat, pădurea luând locul culturilor. Într-o a doua etapă, terenul a început să fie utilizat constant, alternându-se culturile cerealiere cu iarba. Alternarea a două culturi cerealiere, de toamnă și primăvară, după care pământul era lăsat un an ogor, a precedat trecerea la tehnologiile agriculturii moderne.

În Evul Mediu, suprafețele împădurite ale Țării Făgărașului erau sensibil mai mari. Extinderea solurilor brune e o dovadă a faptului că zona depresionară era acoperită cu păduri de gorun. În cea a dealurilor submontane predominau amestecurile de gorun, carpen și fag. Prezența făgetelor pure e posibil să fi dat însăși denumirea ținutului³⁸. Însemnătatea pădurilor de foioase în constituirea și evoluția așezărilor e evidentă: floră și faună mai bogată, copaci roditori de jir și ghindă spre hrana animalelor mari și mici, poieni cu fânețe, lemn pentru construcție, soluri brun-roșcate optime pentru agricultură³⁹.

Analiza toponimiei făgărășene, corelată cu informațiile documentare referitoare la pământurile arabile, pășunile, fânețele și pădurile consemnate în secolul al XVII-lea, relevă schimbări importante în configurația hărții fito-geografice a regiunii⁴⁰. Pe de o parte se constată dispariția aproape în totalitate a vechilor păduri de foioase din zona depresionară. S-a produs totodată o restrângere considerabilă a brâ-

³⁵ H.H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. 1, București, Editura Academiei RPR, 1958, p. 228.

³⁶ I. Vlăduțiu, *op. cit.*, p. 199.

³⁷ H.H. Stahl, *op. cit.*, p. 298.

³⁸ A. Lukács, *op. cit.*, p. 37.

³⁹ H.H. Stahl, *op. cit.*, p. 237.

⁴⁰ Ioan Ciupea, *Observații asupra toponimiei și antroponimiei Țării Făgărașului*, în „Acta Musei Napocensis”, XXIV-XXV, 1992, p. 291.

ului de păduri de la poalele munților. Însăși extinderea rețelei de sate pe aliniamentele superioare sudice s-a realizat prin tăieri și lăzuri succesive. Instalarea de noi așezări a fost înlesnită și de exploatarea în sistemul moinei sălbatice a poienilor situate pe firul afluenților Oltului⁴¹.

E dovedit faptul că forma de organizare socială a satelor făgărășene e derivată direct din comunitățile sătești primitive. În analiza structurii perimetrelor sătești, H.H. Stahl reliefa substratul pastoral-forestier ce a stat la baza constituirii acestora. Vechimea operațiunii de agrimensură din Țara Oltului nu poate fi clar precizată, însă scopul evident care a fost urmărit a fost acela de „a da tuturor satelor acces atât la câmp, cât și la munte”⁴². Analiza evidențiază caracterul mixt, agricol, dar și puternic pastoral pentru viața comunităților făgărășene.

Caracterul „complex și colectiv” al economiei sătești e o caracteristică a satelor din spațiul românesc. Nu întâmplător, o clauză comună a vechilor documente este înșiruirea tuturor componentelor trupului de moșie – *vatra, câmpul, pădurea, apa*: „Într-un sat românesc nu avem de-a face cu o juxtapunere de gospodării individuale, fiecare gospodărie având pe cuprinsul teritoriului său diverse zone economice, ci dimpotrivă cu un sistem în care fiecare gospodărie trebuie să aibă loturi sau drepturi în fiecare din zonele mari economice ale satului întreg”⁴³.

Izvoarele documentare, reprezentate mai cu seamă de conscripțiile urbariale ale domeniului Făgăraș din secolele XVII-XVIII, oferă informații bogate și detaliate în privința sistemelor de cultură, a terenurilor, a tracțiunii animaliere necesare în funcție de calitatea și structura solului, cât și în ceea ce privește natura, calitatea și cantitatea recoltelor. Din trupul de moșie al unui sat făgărășean făceau parte terenurile arătoare, livezile pentru fân, locurile de pășunat pentru vite, atât cele din hotarul satelor, cât și cele din munți, apele și pădurile⁴⁴.

Terenurile cultivate erau împărțite în general în două câmpuri arătoare. În cazul majorității localităților documentele fac referire expresă la existența celor două hotare sau câmpuri: „cel de jos” și „cel de sus”. Tehnica bienală a celor două câmpuri, cultivate succesiv cu semănături de toamnă și semănături de primăvară, a înlocuit tehnica mai veche, a rotației între cereale și iarbă⁴⁵. Ceva mai târziu, alternarea trienală, specifică sașilor transilvăneni, a fost adoptată și de comunitățile făgărășene. Ea corespunde unei scheme de cultură în care se succed *cerealele de toamnă, cerealele de primăvară* și anul de *odihnă al pământului*, adică *ogorul*. Prin arături succesive și pășunat, pământul de cultură, supus la acțiunea benefică a factorilor climatici – vânt, soare și apă –, își recăpătă fertilitatea. Pentru ca acest sistem să funcționeze, fiecare gospodărie trebuia să dețină cel puțin câte un lot în fiecare tarla. În realitate, divizarea proprietăților a fost excesivă, ca de pildă în cazul satului Drăguș. Aici s-a ajuns, în

⁴¹ *Ibidem*, p. 295-296.

⁴² H.H. Stahl, *op. cit.*, p. 189, 193.

⁴³ *Ibidem*, p. 224.

⁴⁴ Ștefan Meteș, *Situația economică a românilor di Țara Făgărașului*, vol. I, Cluj, 1935, p. LXXXI.

⁴⁵ H.H. Stahl, *op. cit.*, p. 315-316.

primele decenii ale secolului XX, ca o singură gospodărie să dețină zeci de parcele într-un singur câmp⁴⁶.

În lunca Oltului, cu un sol mai fertil și temperaturi ceva mai ridicate, se cultiva cu precădere grâul, orzul și meiul. În zonele submontane, mai răcoroase, se cerea și ovăzul. Uneori aici e întâlnit alacul și hrișca. Cânepa e nelipsită dată fiind importanța ei ca materie primă în industria casnică textilă. Porumbul, adoptat ca și cultură în spațiul făgărașean la mijlocul secolului al XVIII-lea, e cultivat asiduu. Cultura cartofului a fost introdusă abia pe la 1800⁴⁷.

Destelenirea pășunilor și lăzuirea pădurilor s-a făcut în detrimentul economiei de vite. Satele de sub munte dețin un număr însemnat de animale mici, îndeosebi oi. De toamna până primăvara acestea sunt urcate la pășunile din munți. În satele depresionare predomină vitele mari⁴⁸. Caii sunt puțini în secolul XVII. Între gospodăriile care dețin cai, majoritatea au câte unul. Prevalează însă covârșitor numărul celor cu boi sau perechi de boi, indicând clar o populație agricolă⁴⁹. Numărul vitelor de tracțiune este totuși mic raportat la suprafața lucrată. Faptul e caracteristic chiar și familiilor boierești, înscrise frecvent în urbarii cu câte două perechi de boi. Acest lucru a determinat ca aratul să se facă în tovărășie, în cadrul comunității sau indiviziei boierești⁵⁰. În funcție de calitatea solului la plugărit erau necesare una, două sau chiar trei perechi de boi. Pământul mai puțin productiv era gunoit cel puțin o dată la doi ani⁵¹.

Date relevante în privința tipologiei și evoluției instrumentelor de arat ne sunt furnizate de piesele aflate în colecțiile muzeale. În patrimoniul Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat” sunt înregistrate în colecția „Lemn-Os-Fier” șase pluguri: patru dintre ele sunt de tip arhaic, din lemn (nr. inv., LF 61, LF 62, LF 215, LF 411), celelalte două din metal, cu grindei și coarne din lemn (LF 63, LF 313). Din păcate, doar pentru trei dintre piese este înregistrată proveniența: două pluguri sunt din localitatea Vad (LF 215, LF 313), al treilea din Făgăraș, la acesta fiind consemnat și donatorul: Comanici Nicolae, domiciliat pe strada Tăbăcari (LF 411). O altă donație este plugul de lemn de la Vad (LF 215), din 1974, celelalte piese fiind achiziții din 1953 (LF 62, LF 63), din 1957 (LF 313), respectiv 1959 (LF 61).

Toate cele patru pluguri de tip arhaic sunt incomplete, lipsindu-le atât piesele metalice – fierul lung și brăzdarul –, cât și cormanele (Fig. 4, 5). Lipsa lor ar putea fi

⁴⁶ *Ibidem*, p. 321. Adoptarea masivă a sistemului trienal s-a produs în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la indicația autorităților. În 1720, dintr-un total de 63 localități, îl găsim doar în Făgăraș și Șercaia. Până la 1840, celor două localități li se adaugă și Cuciuata.

⁴⁷ Șt. Meteș, *op. cit.*, p. LXIX.

⁴⁸ *Ibidem*, p. XXIII-XXVII.

⁴⁹ David Prodan, Liviu Ursuțiu, Maria Ursuțiu, *Urbariile Țării Făgărașului, Vol. I (1601-1650)*, București, Editura Academiei RSR, 1970, p. 21-23.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 32-33, 50. Ca și în cazul Țării Românești, slujba *vecinilor* față de boier se cheamă „clacă: dacă boierul a dat unui vecin de fiecare câmp pământ de două zile arătură și iarbă de cosit pentru două care de fân, vecinul e dator să are o zi, să secere patru clăi de bucate, să cosească o zi, iar de Crăciun e dator un car de lemne de foc, o găină și doi colaci”.

⁵¹ Șt. Meteș, *op. cit.*, p. LXXX.

suplinită de componente disparate ale unor pluguri ce provin din acest areal, aflate la rândul lor în patrimoniul muzeului făgărășean: două cormane și trei brăzdare.

Cormanele, de tipul celor schimbătoare, sunt realizate dintr-o tăblie din lemn de fag, cu lungimi de aproximativ 50-60 cm și lățimea de 20. Una dintre cele două cormane prezintă un mâner. În partea frontală cormanele sunt prevăzute cu câte un dispozitiv metalic de forma unui cârlig pentru a putea fi fixate de bârsa plugului (Fig. 6).

Brăzdarele, în număr de trei, provin din localitățile Cuciulata (LF 154), Viștea de Sus (LF 389) și Galați (LF 155). În funcție de uzură, lungimea lor variază între 31 și 40 cm. Datorită uzurii accentuate, celui din Cuciulata i s-au aplicat guri noi de tăiere, prin ciocănire la cald (Fig. 7). Pe partea mediană superioară, striatiile au rol de ranforsare (Fig. 8). Gulerele metalice laterale sunt parte a sistemului de prindere pe plaz. Golul din dosul brăzdarului servește drept locaș pentru bârsă.

Succinta analiză a cadrelor de plug deținute impresionează prin soliditatea realizării: utilizarea lemnului de esență tare, piese legate în „cheotori” și cuie de lemn, armare metalică a părților predispuse la uzură excesivă. Placarea cu benzi metalice a lateralelor plazului are rolul de a reduce considerabil coeficientii de fricțiune, asigurând o înaintare mai lesnicioasă a uneltei. Piesa metalică de pe bârsă, în formă de pinte, împănăază brăzdarul care, în timpul lucrului, se opintește în bârsă. Dimensiunile unor piese sunt apreciabile, ca de pildă cadrul de plug de la Vad, cu o lungime de 2,2 metri. La nivelul coarnelor are înălțimea de aproximativ 1,2 metri, ceea ce face ca în timpul lucrului înălțimea de prindere a uneltei să fie cu ceva mai mult de un metru.

Toate componentele analizate sunt specifice plugului de lemn cu cormană schimbătoare. Acest fapt dovedește popularitatea acestui model în Țara Făgărașului. În contextul unei accentuate tendințe de fărâmițare a terenurilor prin parcelare, tipul simetric de plug s-a impus, datorită ușurinței și versatilității în exploatare. Acest tip de plug, specific Evului Mediu românesc, constituie un model evoluat, care va fi surclasat ca performanță și randament abia după apariția plugurilor de fier, de concepție și realizare manufacturieră și industrială.

O piesă aparte, este plugul produs la atelierele maestrului fierar Andreas Rieger din Sibiu, începând cu anul 1875 (LF 63) (Fig. 9-13)⁵². Piesa poate fi considerată emblematică pentru perioada de tranziție de la plugul medieval la cel modern. Sunt adoptate o serie de soluții și inovații tehnice ce îl detașează de modelele arhaice. Acestea i-au sporit considerabil randamentul și trăinicia. Ca o primă particularitate se remarcă faptul că plazul și bârsa sunt un ansamblu, fiind turnate în fier. Prinderea de grindei se face de pe acum prin intermediul șuruburilor cu piulițe. Bârsa, care adoptă forma literei „H”, cu puncte de sprijin ușor depărtate pentru o mai bună rezistență, este inscripționată median „**A. RIEGER**”. Plazul ia forma unei bare rectangulare, ușor profilată la bază spre a ușura copierea terenului și a îmbunătăți manevrabilitatea uneltei. Suprafața redusă de contact cu solul reduce substanțial coeficientii de fricțiune. În partea din spate a plazului, într-un locaș metalic, e înfiptă grinda de lemn pe care sunt fixate coarnele, atașate la plug în zona de contact cu grindeiul, prin bară filetată. Plazul are totodată funcțiunea de pivot pe care se rotește ansamblul cormană-

⁵² https://patrimoniul.sibiu.ro/istorie_en/detalii_industrie/38.

brăzdar, plugul fiind gândit să lucreze în sistem reversibil. Cormana de fier, convexă înspre exterior, e fixată în pintenul frontal al plazului printr-un locaș special. Susținerea și rotația posterioară e asigurată printr-un ax fixat în plaz. Strângerea și reglajul se realizează prin șuruburi. Brăzdarul, prins de această dată direct de cormană, are o geometrie aparte. Prezintă forma unui triunghi isoscel, pe ale cărui laturi sunt prinse două guri de tăiere, la înclinații de 45 de grade. La baza concepției sale stă brăzdarul simetric. Fierul lung dispare, întrucât noua formă pe care o adoptă brăzdarul dă posibilitatea unei duble operații: spintecarea solului pe verticală și desprinderea brazdei. Acest model face tranziția de la brăzdarul medieval la fierul de plug modern. Cele două coarne ale plugului, prinse direct în grindei sunt mai simple, fiind realizate din două stinghii atent prelucrate în zona de prindere a uneltei. Pentru a asigura deschiderea potrivită, între ele s-a intercalat o nouă piesă de lemn, „brăcinarul”. Acesta străpunge grinda ce urcă de la plaz și grindei prin intermediul unei scobituri, dând posibilitatea grinzii să culiseze. Împănarea grinzii pe brăcinar în dreptul celor două orificii corespunzătoare conferă verticalitate sistemului de prindere, înlesnind manevrarea uneltei prin asigurarea unei poziții corecte operatorului. Acest sistem ingenios de reglaj e necesar doar în cazul plugurilor reversibile.

O unealtă reprezentativă pentru perioada producției industriale a plugului este piesa cu numărul de inventar LF 313 (Fig. 14-17). Evoluția tehnologică în domeniul metalurgiei și a prelucrării materialelor din primele decenii ale secolului XX a permis dezvoltarea unor modele tot mai performante, cu o arhitectură mult simplificată, datorată și adoptării pe scară largă a plugului asimetric, cu un randament superior. Bârșa, cormanul și brăzdarul sunt regândite, căpătând de pe acum forma și caracteristicile specifice uneltelor moderne. Datorită rezistenței sporite a bârsei, ce putea susține acum întreaga încărcătură de forțe, vechiul cadru de rezistență al uneltei este în mare parte suprimat. El este totuși sugerat de bara filetată ce leagă plazul de grindei, care are și rolul de reglaj al instrumentului, prin modificarea unghiului de atac al fierului de plug. Concavitățile și noua geometrie a cormanei metalice a contribuit hotărâtor la o prelucrare superioară a solului față de vechile unelte. Brăzdarul e mult simplificat, fiind atașat la cormană cu șuruburi teșite în partea corespunzătoare zonei de lucru. La rândul său, plazul e redus la o simplă bară de fier lat ce conferă stabilitate și menținerea direcției în lucru a uneltei. Piesa este marcată prin pansonare „**STAHL V&N PATENT 150**”.

Secolul XX e caracterizat de adoptarea mașinismului agricol. Publicația „Oltianul, foaie săptămânală, socială, culturală și economică”, emblematică pentru Țara Oltului, reflectă interesul acordat în această perioadă în promovarea noilor tehnologii aplicabile în domeniul agricol, și nu numai⁵³. Popularitatea motoarelor cu ardere in-

⁵³ În numărul din 15 septembrie 1911 este redat anunțul Comitetului central al „Reuniunii române de agricultură” din comitatul Sibiu în legătură cu mașina de semănat Drill de Losoncz: „Subscrisul comitet central pune la dispoziția economilor noștri din comunele, în care folosirea mașinei de semănat nu este cunoscută, mașina Drill de Losoncz cu 17 rânduri, cu care să poată sămăna grâu, săcară, trifoiu, napi etc. și poate fi trasă de două vite. Cererile pentru folosire se adresează comitetului și vor fi considerate în ordinea, în care au intrat. La cererea pentru folosire să se alăture o consemnare a economilor din cutare comună, cari doresc a folosi mașina, consemnarea compusă de parohul sau învățătorul locului, în care să se facă și decla-

ternă în antrenarea mașinilor de treierat este în creștere⁵⁴. Cererea pentru batoze a determinat manufacturarea și asamblarea acestor mașini și în spațiul făgărășean, ca de pildă în atelierul lui Nicolae Taflan din Beclean⁵⁵. Meseria de mașinist devine și ea una tot mai căutată⁵⁶.

Cu toate că numărul plugurilor aflate în patrimoniul muzeului făgărășean este relativ mic, valoarea colecției constă în faptul că surprinde momente esențiale ale evoluției uneltei de arat, ca de pildă tranziția de la plugul arhaic la cel metalic, ce va deschide calea mașinismului agricol, specific modernității.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1 – Plug simetric de lemn cu cormană schimbătoare.

Fig. 2-3 – Tabla de convocare a plugurilor făgărășeni.

Fig. 4-5 – Pluguri simetrice din lemn.

Fig. 6 – Cormane schimbătoare.

Fig. 7-8 – Brăzdare simetrice.

Fig. 9-13 – Plug produs la atelierele Andreas Rieger Sibiu.

Fig. 14-17 – Plug cu trupiță din fier.

Fig. 18-19 – Reclame utilaje agricole.

rațiunea că mașina o vor transporta pe spesele lor și o vor reda comitetului în stare bună. Celelalte condițiuni pentru folosire se vor stabili la luarea în primire a mașinei”.

⁵⁴ Firma Korányi Viktor din Budapesta oferă spre comercializare, din depozitul propriu, motoarele englezești Campbel și cele suedeze Bergsund: „Ară, îmblătește, cară poveri. Socotiți numai! Dacă într-un an îmblătește numai 6 luni și ară 12 luni, atunci în decurs de un singur an să plătește. Într-o zi aduce venit la arat 120-150 coroane, sau la caz de arat și îmblătit aduce un venit de 12-18 coroane!” (*Olteanul*, decembrie 1911) (Fig. 18). Reclama firmei Szücs Ödön apare constant în numerele publicației: „Dacă D-ta voiești să cumperi motor de îmblătit corespunzător economiei și prestațiunilor favorabile cu câștig, pe lângă condițiuni corespunzătoare de solvire și pe lângă toată garanția, atunci adresează-te la firma de întreprinderi de mașini agricole și industriale” (Fig. 19).

⁵⁵ Constantin Stan, *Școala poporană din Ardeal și de pe Târnave*, vol. I, Sibiu, 1928, p. 149.

⁵⁶ „Un mașinist pentru motoare cu diplomă sau atestate, caută un post și se poate angaja momentan pentru manipularea și conducerea mașinilor mânate cu motoare de benzin, ulei ș. a. la mori ori fabrici. Maurer Samuel, arendaș de moară în Calbor (*Olteanul*, octombrie, 1911).

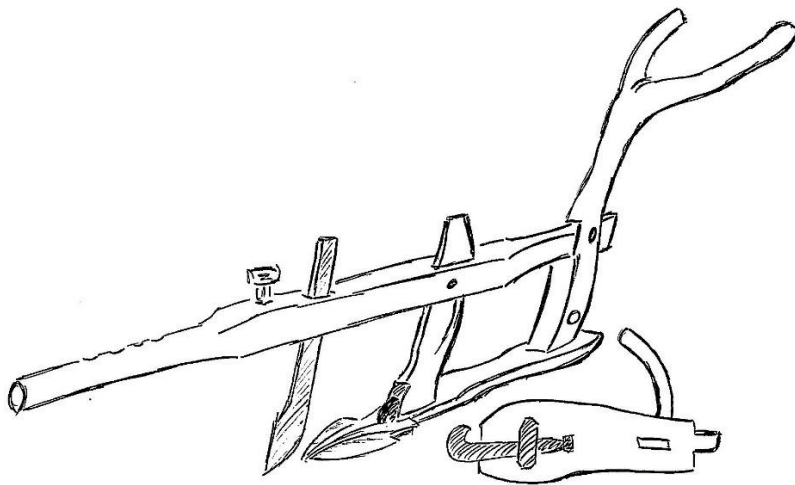

Fig. 1

Fig. 2-3

Fig. 4-5

Fig. 6

Fig. 7-8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

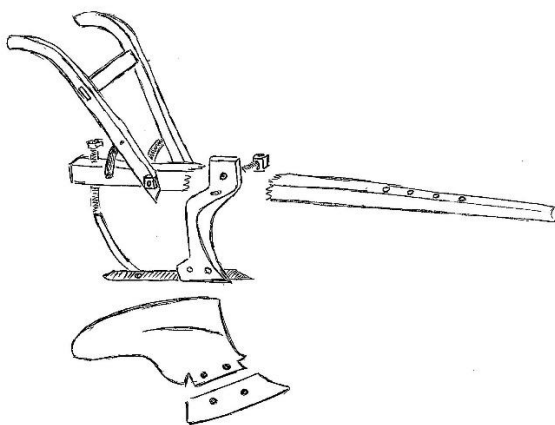

Fig. 17

Dacă D-ta
voiești
să cumperi
motor de imblătit

corespunzător economiei și
prestațiunilor favorabile
cu câștig, pe lângă condițiuni core-
spunzătoare de solvire, și pe lângă
toată garanția, atunci adresează-te la
firma de întreprinderi de mașini agri-
cole și industriale

SZÜCS ÖDÖN
Budapest, VI. Nagymező utca 66
care trimite cu toată plăcerea, ori cui, la ce-
rere, **prețurentul și preliminarul său**
de mașini agricole gratis și franco.

Fig. 18

No. 42. 12. CATEANU. Pag. 15

!! Triumful tehnicii!!

FIRMA
Korányi Viktor
BUDAPEST, VI., LISZT FERENCZ TER 9.
Depozitul și reprezentanța principală din Ungaria a fabricii de motora
„Campbel” BERGUND și firmele „Bergsund.”

NOU! **NOU!**
NOU! **NOU!**
NOU! **NOU!**

Locomobile universale de benzină mână cu mișcare proprie.

Ara, imblătește (treere) trage poveri!

Consolidează și manipulează **Socoliți numai!** Dacă într-un an
simplu, cel mai bun material înălțată, nu
mai 9 luni și ori 12 luni, înlocuiește în decurs
de un an singur cu plăcuțe. Într-o zi aduce
venit la arși 120-150 coroane, sau în caz
de arși și înlocuiește cu venitul de
!!! 12-18 mii coroane! !!!

In lucrare se poate vedea la dl. Pusztai F. în Sentaș.

MOTORE STABILE
cu benzină, ulei brut, ori cari sug gaz.

Noutate! Motoarele sugative „Campbel” patentate, deschi-
se, la puterea de un cal pe mare există numai în ben-
Cataloage la cerere se trimit gratis.

Fig. 19